

СОЦІАЛЬНА ПРИРОДА ЛЮДИНИ: ЧОМУ СВІТОГЛЯД НЕ ПЕРЕДАЄТЬСЯ У СПАДОК

Вінницький національний технічний університет

Анотація

*У статті розглянуто відмінність між біологічною спадковістю та соціальним формуванням особистості. Проаналізовано природу світогляду як сукупності переконань, цінностей та знань, яка не може бути генетично зумовленою. На основі концепцій соціалізації, філософської антропології та еволюційної біології обґрунтовано положення про те, що людина народжується як представник виду *Homo sapiens*, але стає особистістю лише в соціокультурному середовищі.*

Ключові слова: Світогляд, соціалізація, біологічна спадковість, інтеріоризація, культура, філософська антропологія, мова.

Abstract

*The article examines the difference between biological heredity and the social formation of personality. The nature of worldview as a set of beliefs, values, and knowledge that cannot be genetically determined is analyzed. Based on the concepts of socialization, philosophical anthropology, and evolutionary biology, the position that a person is born as a representative of the species *Homo sapiens* but becomes an individual only within a socio-cultural environment is substantiated.*

Keywords: Worldview, socialization, biological heredity, interiorization, culture, philosophical anthropology, language.

Вступ

Питання про те, чи успадковується світогляд, лежить у площині вікової дискусії про співвідношення біологічного та соціального в людині. Незважаючи на розвиток генетики та нейробіології, які доводять вплив спадковості на темперамент чи схильність до певних типів реагування, світогляд як система смислів залишається виключно соціальним феноменом. Людина не народжується з вбудованою картиною світу, політичними вподобаннями чи релігійними переконаннями. Навпаки, вона з'являється на світ із набором біологічних передумов (мозок, здатність до навчання), які є лише умовою формування світогляду, але не його змістом. Далі розглянуто механізми, які пояснюють, чому передача світогляду відбувається виключно через соціокультурні інститути — мову, освіту, ритуали та міжособистісну взаємодію.

Результати дослідження

Сучасна біологія, зокрема дослідження в галузі епігенетики та нейронаук, підтверджує, що у спадок передаються лише анатомо-фізіологічні структури, типи вищої нервової діяльності (сила, врівноваженість, рухливість нервових процесів) та певні інстинктивні патерни поведінки (харчові, захисні, статеві). Жоден ген не кодує віру в демократію, атеїзм чи національну ідентичність. Якби світогляд передавався генетично, зміна поколінь унеможливила б соціальний прогрес та історичні зміни. Саме тому філософська традиція, починаючи від Аристотеля та отримуючи класичне обґрунтування у Дж. Локка, розглядала свідомість новонародженого як *tabula rasa* - чисту дошку [3, с. 78-85]. Сучасна психологія дещо коригує цю метафору: дитина народжується не з порожньою, але з підготовленою дошкою. Існують вроджені когнітивні механізми, як-от універсальна граматики та

базові емоції, які полегшують засвоєння культури. Однак ці механізми є лише інструментом, тоді як зміст - мова, система цінностей, уявлення про добро і зло - записується виключно в процесі соціалізації через інтеріоризацію, тобто перетворення зовнішніх соціальних норм на внутрішні переконання.

Ключову роль у цьому процесі відіграє мова. Оволодіння мовою є не просто засобом комунікації, а способом структурування мислення. Відповідно до гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, мова несе в собі готові категорії сприйняття світу, які засвоюються дитиною разом із першими словами. Поряд із мовою діють інститути соціалізації: сім'я, система освіти, релігійні інституції та медіа виступають трансляторами світогляду. Дитина засвоює віру, мораль та ідеологію тієї культури, в яку вона потрапила після народження, а не тієї, до якої належали її біологічні предки. К. Гірц наголошував, що людина - це «тварина, заплутана у павутині значень, яку вона сама сплела», і ця павутина є виключно культурним, а не біологічним надбанням [2, с. 56; 6, с. 5]. На відміну від тварин, чия поведінка жорстко детермінована інстинктами, людина наділена свідомістю та здатністю до рефлексії. Е. Еріксон у своїй теорії психосоціального розвитку показав, що світогляд формується не пасивно, а через подолання криз ідентичності, через акти вільного вибору та осмислення буття. Екзистенційна філософія М. Гайдеггера додає до цього розуміння, що людина є єдиною істотою, яка здатна ставити питання про власне буття, а отже - переглядати та змінювати свої світоглядні установки [1, с. 45-52]. Феномен «контркультури» та кардинальна зміна цінностей між поколіннями (наприклад, ціннісна революція 1960-х) є прямим доказом того, що світогляд не передається у спадок: якби це було інакше, кожне наступне покоління було б точною копією попереднього.

З точки зору еволюційної біології, відсутність жорсткої генетичної програми світогляду є ключовою адаптивною перевагою людини. Р. Докінз ввів поняття «мем» як одиниці культурної інформації, що передається негенетичним шляхом [5, с. 189-201], а Бойд і Річerson у своїх дослідженнях культурної еволюції довели, що вид *Homo sapiens* вижив саме завдяки здатності до навчання та передачі інформації позагенетичним шляхом [4, с. 45-68]. Це дозволяє людині швидко адаптуватися до змін клімату, соціальних умов та технологічних викликів, накопичуючи знання в символічній формі. Таким чином, біологічна спадковість надає лише нейрофізіологічну базу - пластичність мозку, здатність до навчання та мовлення, - тоді як зміст світогляду формується виключно в соціальному середовищі.

Висновки

Світогляд не передається у спадок, оскільки він є не біологічною ознакою, а соціальним конструктом, засвоєним у процесі індивідуального розвитку. Генетика забезпечує лише нейрофізіологічну базу - пластичність мозку, здатність до навчання та мовлення, тоді як зміст світогляду (цінності, переконання, знання) є результатом соціалізації в конкретному культурному середовищі. Розуміння цього факту має важливе значення для педагогіки, юриспруденції (заперечення «генетичної схильності до злочинності» як фатальної) та філософії, оскільки стверджує первинність виховання, освіти та особистої відповідальності над біологічним детермінізмом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гайдеггер, М. (1993). Буття і час. Київ: Інститут філософії НАНУ.
2. Гірц, К. (2004). Інтерпретація культур. Київ: Дух і Літера.
3. Локк, Дж. (1985). Досвід про людське розуміння. Київ: Наукова думка.
4. Boyd, R., & Richerson, P. J. (2005). *The Origin and Evolution of Cultures*. Oxford University Press.
5. Dawkins, R. (1976). *The Selfish Gene*. Oxford University Press.
6. Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. Basic Books.

Мащук Кристина Вадимівна – студентка групи БМ-24б, факультет будівництва, цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, e-mail: kristinaastudy@gmail.com

Головащенко Ірина Олегівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: golovashenko.i.o@vntu.edu.ua

Krystina Mashchuk – student of Faculty of Construction, Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: kristinaastudy@gmail.com

Iryna Olehivna Holovashenko – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Philosophy and Humanities, Vinnytsia National Technical University. Vinnitsa, e-mail: golovashenko.i.o@vntu.edu.ua